

ВСТУП

Верховенство права є найважливішим складовим елементом міжнародних та європейських правових актів, фіксується у національних конституціях і законах, його активно застосовують міжнародні й національні суди. Ефективність його застосування впливає на реалізацію зобов'язань України відповідно до основного документа Ради Європи – Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

На думку римських юристів, якщо в суспільстві не здійснюється правосуддя і не панує право, то має місце сваволя і вседозволеність, для сильних не існує обмежень, для слабких немає жодної надії на порятунок, існує безодня між проголошеними і реальними правами, отже, на таке суспільство очікує дуже негативне майбутнє; людське суспільство поринає у безодню безправ'я, різного роду зловживання. Саме такі думки викликає відомий римський вислів *Fiat justitia, pereat mundus* (Хай здійсниться правосуддя навіть, якщо загине світ).

Французький правознавець Алексіс де Токвіль ще 1836 року висловив міркування про те, що без шанування правосуддя, без любові до права та без ворожості до насильства – жодній вільній нації не жити.

Суспільство без права, де не здійснюється і не торжествує правосуддя, де не гарантуються права і не виконуються обов'язки, де має місце вибіркова відповідальність, приречене на загибель. Суспільство без права втрачає найважливіші фундаментальні цінності та сенс свого буття, а тому стає на шлях самознищення. Саме тому правосуддя має здійснюватися у суспільстві понад усе, а право має верховенство перед будь-якими іншими соціальними явищами.

Дослідження верховенства права є однією з найпопулярніших тем у юридичній науці та практиці в Україні. Незважаючи на величезну увагу до цього явища, його інтерпретація в сучасній

науці та практиці залишається дискусійною і потребує подальшого розвитку. З проголошенням цього принципу в Конституції України, підписанням Україною міжнародних документів, які містять вимоги верховенства права, виникає необхідність втілення відповідних положень в юридичній діяльності.

Змістом сучасного розуміння принципу верховенства права є поєднання низки вимог, які покликані забезпечувати пріоритет прав і свобод, законних інтересів людини і громадянина у суспільстві, верховенства конституції у системі актів законодавства держави, дотримання принципу рівності, встановлення законності й порядку в суспільстві, наявність ефективного і передбачуваного правосуддя.

Ступінь реалізації цього принципу безпосередньо залежить, зокрема, і від ефективної організації правової освіти, формування правової свідомості та правової культури майбутніх юристів, а також усього населення України. Дослідження елементів верховенства права потребує належної уваги у системі правової освіти, оскільки правові знання і відповідне ставлення до права та практики його реалізації, а також до загальнолюдських цінностей впливають на регулювання поведінки людей у суспільстві. Від рівня, якості, змісту правової освіти, зокрема, від усвідомлення вимог верховенства права залежить, чи буде поведінка людини в суспільстві правомірною, соціально корисною, активною.

Вивчення такої дисципліни, як «Верховенство права», зумовлено необхідністю підготовки студентів до сприйняття прогресивних правових ідей і законів, формування правової культури, елементом якої є права активність громадян, що виражається не лише у власній правомірній поведінці, а й у ставленні до поведінки інших громадян, у встановленні й підтриманні правопорядку.

Метою дисципліни «Верховенство права» є формування сучасної правосвідомості майбутніх правників, що ґрунтується на осмисленні верховенства права не лише як інструменту державної політики, а як духовного феномену; розуміння ролі та функцій основних інституційних органів та механізмів держави в

утвердженні верховенства права; значення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, протоколів до неї, рішень ЄСПЛ як критеріїв втілення на практиці доктрини і принципу верховенства права; особливої місії Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) у здійсненні верховенства права; ролі та значення, механізмів реалізації принципу верховенства права у правовій системі України.

Засвоєння студентами сутності та основних вимог верховенства права передбачає всебічне дослідження певних наукових проблем, аналіз дискусій з окремих питань, висвітлених у монографіях або в юридичних журналах, де містяться не лише нові теоретичні висновки, але й детальне наукове обґрунтування рекомендацій для державно-правової практики.

Обговорення статей теоретиків права, аналіз положень нормативно-правових актів України, рішень Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, Європейського Суду Справедливості, постанов Пленуму Верховного Суду розширять знання майбутніх правознавців, буде надійним підґрунтям фахових знань, необхідних у всіх сферах юридичної діяльності.

Завдання курсу полягає в тому, щоб озброїти студентів методологією пізнання верховенства права в умовах зростання інформації і постійного ускладнення законодавства, прищепити їм навички сучасного юридичного мислення, які б дозволили систематизувати одержані ними знання з галузевих юридичних наук та вірно орієнтуватися у пошуках права та утвердженні його верховенства в майбутній практичній діяльності.

У результаті вивчення курсу студент повинен **знати**: витоки ідеї верховенства права; основні принципи теорії верховенства права А. Дайсі; загальнолюдські принципи права та їх види; підходи до вирішення проблеми співвідношення права і закону; концепції правового і неправового закону; гарантії забезпечення принципу верховенства права; співвідношення верховенства права і правової держави; принцип верховенства права у практиці конституційного судочинства;

уміти: здійснити аналіз основних сучасних концепцій верховенства права; визначити характерні риси принципів права; характеризувати права і свободи людини та громадянина; обґрунтувати перспективи реалізації принципу верховенства права в Україні; розрізнати верховенство права і верховенство закону; характеризувати поняття об'єктивного та суб'єктивного права; визначити загальнолюдські принципи права; формулювати зміст конституційних юридичних обов'язків; використовувати результати офіційного тлумачення Конституційного Суду України, роз'яснень Пленуму Верховного Суду;

володіти: навичками роботи з міжнародними документами та нормативно-правовими актами України з метою правильного аналізу законодавства, а також правозастосування та правореалізації; прийомами пошуку та збору необхідної інформації з метою обґрунтування власної позиції з певного теоретичного та практичного питання.

Належний рівень правової підготовки передбачає визнання цінності верховенства права, переконання дотримуватися правових приписів, володіння вміннями і навичками реалізації прав і свобод, свідоме засвоєння вимог верховенства права. Отримані правові знання мають перерости у внутрішню потребу дотримуватися положень Конституції України і законів України, постійно підвищувати свою самоосвіту, зокрема, вивчати практику реалізації вимог верховенства права у рішеннях Європейського суду з прав людини, а також сприятимуть формуванню активної правової позиції правників – громадян України.

Вивчення вимог верховенства права сприяє якісній зміні уявлення про фундаментальні засади правового регулювання суспільних відносин щодо утвердження загальнолюдських цінностей.

Автори висловлюють вдячність рецензентам за доброзичливі відгуки у ґрунтовні та доречні побажання, які дали змогу вдосконалити посібник у процесі підготовки його до видання.